

Skjønnhetens TYRANNI

AV BERIT ROSTAD

Siden midten på 1800-tallet har hver generasjon kjempet mot de gjeldende skjønnhetsideal hevder den amerikanske forfatteren Naomi Wolf (1). Skjønnhetsidealet er et produkt av industrialisering, fortsetter hun. Industrialiseringen skapte en gruppe av hjemmевærende middelklassekvinner med god tid og god råd, som ble forsørget av utearbeidende menn. Dette bidro til at man på 1800 ble mer opptatt av skjønnhet som et mål på kvinners verdi, og et krav til hvordan kvinner skulle se ut. Nyvinningen fotografiet gjorde at dette nye kvinneidealet ble brakt ut til alle. I 1850-årene kom de første annonser med vakre kvinner (1), og resten av historien kjenner vi. Skjønnhetsidealene er blitt mer og mer nådeløse, mer raffinerte og avanserte. I dag er skjønnhet tilgjengelig ved hjelp av utallige behandlingstilbud: kosmetisk kirurgi, kosmetiske produkter og talløse forslag til dietter som skal gjøre oss både vakrere og sunnere. Alderstegn er blitt en operabel tilstand. Riktignok er ikke rynker et alvorlig helseproblem, men belastningen og engstelsen de skaper kan gå ut over livskvalitet og mental helse (1). Kvinner kan lide av uskjønnhet, men man må lide for skjønnheten. Og når behandling er tilgjengelig er det vanskelig å argumentere mot en behandling som gir bedre helse.

Keiserinne Elisabeth av Østerrike (1837–98) var barn av sin tid, og ekstremt opptatt av sitt utseende. I 1856 giftet hun seg med keiser Franz Joseph av Østerrike 16 år gammel (2). Dette skulle vise seg å bli et ulykkelig ekteskap. For Den unge Elisabeth – kalt Sisi – var det vanskelig å tilpasse seg den rigide hoffetiketten og de langdryge seremonier ved hoffet i Wien. Hun ville ikke underkaste seg sin svigermors strenge regime som skulle gjøre henne til en disiplinert keiserinne. Keiseren var både arrogant, kjedelige og overfladisk, og Sisi led som følge av å leve med en slik mann. Hun fødte tronarvingen kronprins Rudolf og tre døtre, men de fire barna ble oppdratt av svigermoren. Sisi ble melankolsk og flyktet inn i dagdrømmer. Gjennom reiser og i sitt eget speilbilde fant hun adspredelse og trøst. Keiserinnen var oppsiktsvekkende vakker, og ble berømt for sin

Berit Rostad

Inst. for samfunnsmedisin, NTNU. Utdannet sosionom og sosiolog, med mastergrad i folkehelse og ph.d. i samfunnsmedisin. Rostad underviser i sosialmedisin, medisinsk sosiologi, kvinnehelse, sosial gerontologi og internasjonal helse ved Det medisinske fakultet i Trondheim.

skjønnhet. Hennes knelange hår var hennes stolthet, og det tok to til tre timer hver dag å stelle håret. «Jeg er slavinne av mitt hår,» skal hun ha sagt (2), og beklaget hvert hårstrå som falt av under friseringen. Alle hårstrå ble tatt vare på og oppbevart i et sølvskrin. Hennes niese skal ironisk ha bemerket at tantens hårstrå var nummerert (2). Sisi utviklet mange oppskrifter på skjønnhetsprodukter som ble fremstilt for henne av slottsapoteket. Hun eksperimenterte med kremer, lotions, tinkturer og ansiktsvann, og hadde ulike oppskrifter for å løse ulike problemer. Man trodde at svette kunne føre til at man fikk fregner, og Sisi hadde en oppskrift på et eget ansiktsvann som skulle brukes til å tørke av svetten, for å hindre at dette skulle skje. Bivoks, nøtter og urter, mandelolje, rosevann, kakaosmør og planter ble benyttet i skjønnhetspreparatene. Frukt og grønnsaker ble også brukt som ingredienser i hennes skjønnhetsprodukter. Jordbær ble for eksempel brukt til ansiktsmaske. Havregrot og rått kjøtt skulle ha en foryngende effekt på ansiktshuden, rått kalvekjøtt ble lagt på ansiktet under ei maske natten over. Håret ble vasket i eggeplommer og konjakk, også dette en selvlaget hårkur.

Hennes skjønnhetsmidler kunne imidlertid også være langt mer spesielle, som slim fra snegler til pleie av ansiktshuden. Hver dag badet Sisi, ofte i damp- eller oljebad. Hun holdt alltid en meget streng diett og hadde tidvis sultekurer. Hennes fysiske aktivitet i form av rideturer og lange gåturer i slottshagen, fikk nærmest et tvangsmessig preg. Sisi hadde som mål å bli den vakreste kongelige og den beste

rytterske i verden (2). Med sine 172 cm og 50 kg (BMI 16.9) var hun meget tynn, og hennes midje ble målt til 51 cm (2), og hun levde således opp til 1800-tallets skjønnhetsideal som den magre tæringssyke, med blanke øyne, og skimrende hud (1). Hun sov på eddikdynkede håndklær, som skulle hjelpe til med å bevare slankhet, uten hodepute, som skulle bevare hennes ranke holdning. Til tross for konsultasjoner hos Europas beste tannleger, forble tennene hennes gule, noe hun forsøkte å skjule med å åpne munnen så lite som mulig når hun snakket, og ved å alltid holde et lommestørkle for munnen. Dette gjorde at det ofte var umulig å høre hva hun sa.

Ulykkelig og ensom ble Sisi plaget av søvnvansker, appetittløshet og hoste. Hennes leger diagnostiserte en lungesykdom (Lungenschwindsucht) og beordret henne til kuropphold på Madeira, i Venedig og på Korfu, eller på landsbygden i Østerrike (2). Og selv om reisene ga henne adspredelse, ble hun en rastløs reisende. «Om jeg ankom et sted og visste at jeg aldri kunne reise derfra ville selv et opphold i Paradis bli et helvete» (2). Reisene ga fritak for hofflivet i Wien som hun avskydde, og reiser ble hennes livsinnhold, godt beskrevet i hennes poetiske dagbøker.

Det var med sorg og uro at hun erfarte at evig ungdom og skjønnhet var umulig. Hun nektet å la seg fotografere etter at hun ble 40 år. Hun ble preget av de mange tragedier i familien: Datteren Sophie døde to år gammel, sønnen Rudolf begikk sammen med sin elskerinne selvmord i 1889, en søster omkom i brann, svogeren keiser Maximilian ble myrdet, og hennes venn Kong Ludwig II druknet under uklare omstendigheter (2). Etter sønnens selvmord var hun alltid kledd i sorg, og satt ubevegelig på tronen under offisielle mottagelser, marmorhvit i ansiktet, sortkledd, med sorte perler og sorte blonder.

Portrett av Elisabeth av Østerrike malt av Franz Xaver Winterhalter.

Keiserinne Elisabeth av Østerrike var ingen populær keiserinne, og ble beskrevet som kjølig og utilnærmelig; et inntrykk som ble bekreftet av hennes hyppige og langvarige fravær fra Wien. Alt endret seg da hun ble drept av en anarkist i 1898 i Genève. Minnet om den vakre keiserinnen ble hyllet, romantisert og myter florerte. Portretter av den vakre Sisi ses i dag overalt i Østerrike, på alt fra konfekt-esker og såper, til kopper, frimerker og plakater. Portrettet av keiserinnen malt av Franz Xaver Winterhalter har nærmest blitt et varemerke for Wien, byen hun helst unngikk å oppholde seg.

Evt. spørsmål og kommentarer kan rettes til:
berit.rostad@medisin.ntnu.no

